

ІСТОРІЯ ТА КУЛЬТУРА

ПАМ'ЯТКИ України

№7-8

ЛИПЕНЬ-СЕРПЕНЬ 2015

Чернелицький замок

■ Будівництво

■ Функціонування

■ Реконструкція

Науково-популярний
ілюстрований журнал
Видається із 1969 року

ЗАСНОВНИКИ

Міністерство культури України

Фундація Героя України
академіка Петра Тронька

ВИДАВЕЦЬ

ДП «Національне газетно-
журнальне видавництво»

ВИДАВНИЧА РАДА

Андрій КУРКОВ (голова),
Євген БУКЕТ, Сергій ВАСИЛЬЄВ,
Олег ВЕРГЕЛІС, Вадим ДОРОШЕНКО,
Віктор фон ЕРЦЕН-ГЛЕРОН,
Наталка ІВАНЧЕНКО,
Ростислав КАРАНДЄЄВ,
Наталія ЛИГАЧОВА,
Ігор ЛІХОВИЙ, Наталія МУСІЄНКО,
Лариса НІКІФОРЕНКО, Руслан
ОНОПРІЄНКО, Юрій ПЕРОГАНИЧ,
Роман РАТУШНИЙ, Віталій
САТАРЕНКО, Анатолій СЕРИКОВ,
Олег СВІРКО, Артем СТЕЛЬМАШОВ

РЕДАКЦІЯ

Шеф-редактор
Ігор ГИРИЧ

Головний редактор
Леся БОГОСЛОВ

Упорядкування
Віталія НАГІРНОГО

Редагування, коректа
Віри КАРПЕНКО, Івана МАЛЮТИ

Дизайн і верстка
Наталії КОВАЛЬ

Публікуючи проблемні матеріали, редакція, окрім спеціально обумовлених випадків, подає лише авторський погляд.

Передрук і відтворення текстових та ілюстративних матеріалів «Пам'яток України» – тільки з письмового дозволу редакції.

ЗМІСТ НОМЕРА

ПЕРЕДНЄ СЛОВО

- 2 Місто-замок над Дністром
Віталій НАГІРНИЙ

АКЦЕНТ

- 6 Історія Чернелиці
Віталій НАГІРНИЙ
- 12 Теоретична реконструкція
Чернелицького замку
Зеновій ФЕДУНКІВ

ЦИВІЛЬНА АРХІТЕКТУРА

- 26 Особливості композиційно-
планувальної структури
містечка Чернелиця
Олег РИБЧИНСЬКИЙ

ФОРТЕЦІ Й ЗАМКИ

- 32 Початок і основні етапи
будівництва замку
Віталій НАГІРНИЙ

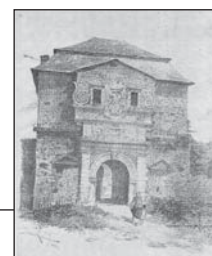
- 38 Чернелицький замок у другій
половині XVII – XVIII століття
Артур ГОЩИНСЬКИЙ

- 46 Повсякденне життя замку за Михайла Єжи Чарторийського
Артур ГОЩИНСЬКИЙ

- 50 Замок наприкінці XVIII – у першій половині
XIX століття
Віталій НАГІРНИЙ

- 54 Фортеця часів Австро-Угорщини
Магда АРСЕНІЧ

- 60 Чернелицький замок у міжвоєнний період
Магда АРСЕНІЧ

- 68 Пам'ятка в другій половині XX – на
початку XXI століття
Віталій НАГІРНИЙ, Зеновій ФЕДУНКІВ

ПАЛАЦИ

- 76 Палац Чернелицького
замку
*Левко
КВЯТКОВСЬКИЙ*

МІСТО-ЗАМОК НАД ДНІСТРОМ

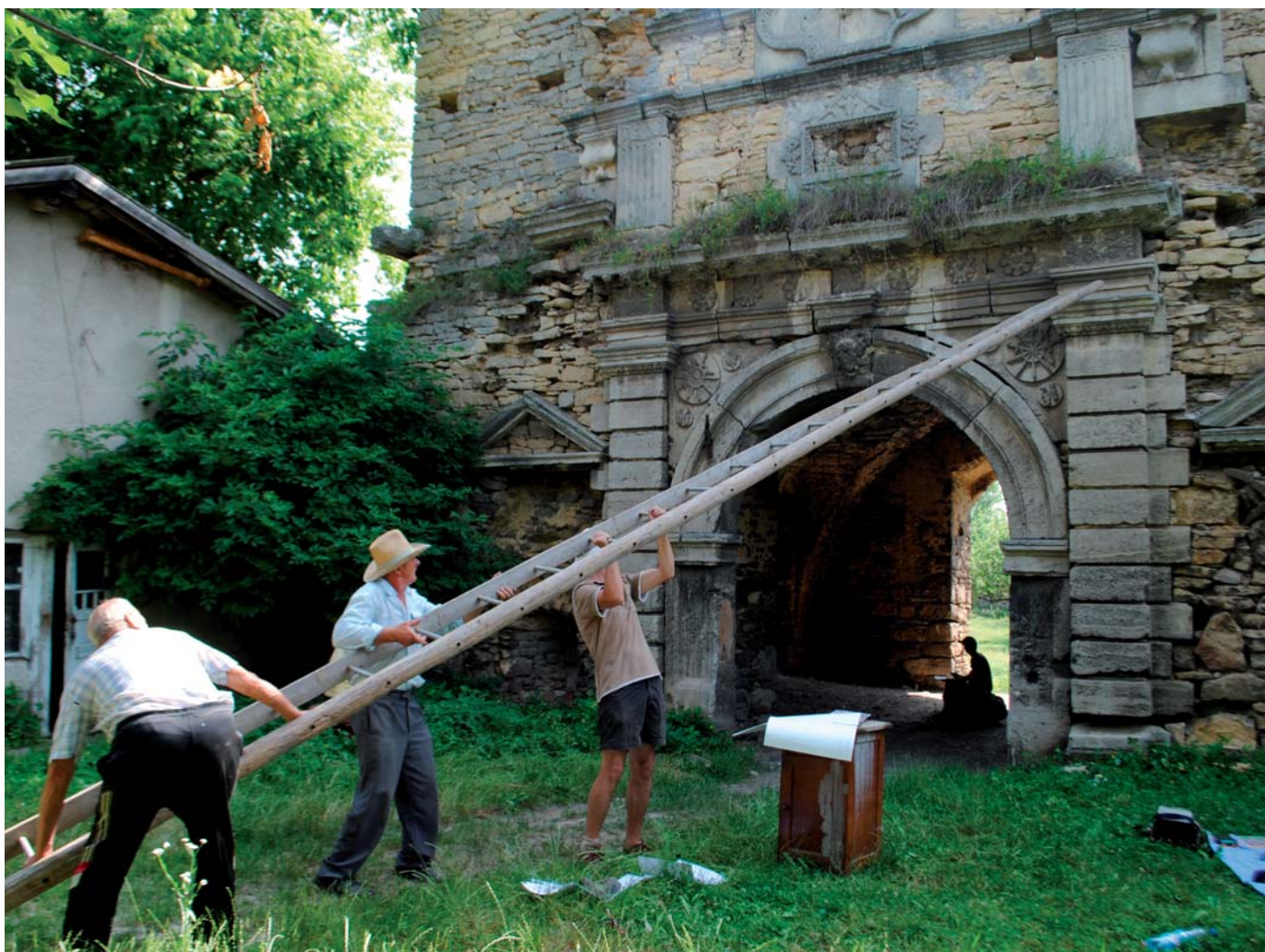

Урочище «Ластівчине гніздо»
в околиці Чернелиці. 2014 р.
Світлина В. Нагірного

Дослідження Чернелицького замку
українсько-польською науковою експедицією.
Липень 2012 р.

Чернелиця – це селище міського типу, розташоване неподалік високого правого берега Дністра, в Городенківському районі Івано-Франківської області, на відстані близько 22 км від районного і 65 – від обласного центрів. Віддаленість од головних доріг, як республіканських так і обласних, призвела до того, що Чернелиця рідко згадується в туристичних путівниках. Тим не менш, історія покутського містечка досить багата на події, а в самому населеному пункті збереглося чимало історичних пам'яток, серед яких давньоруське городище XI–XIV століть, bastiони і в'їзна вежа замку першої половини XVII століття, руїни Домініканського костелу 1661 року, греко-католицька церква Пречистої Діви Марії 1817 року, залишки каплиці Раціборських середини XIX століття, руїни синагоги, рештки австрійських оборонних укріплень з часів Першої світової війни.

Поза всякими сумнівами, найбільш відомою історичною пам'яткою у Чернелиці є bastiонний замок середини XVII століття. Однак сучасний його стан доволі жалюгідний, а відверто кажучи – трагічний. Від колишньої величі залишилися тільки руїни в'їзної вежі, bastiонів і куртин, а від інших будівель – в тому числі й від замкового палацу

– збереглися лише фундаменти. Від деяких споруд взагалі немає і сліду. Природні явища, господарська діяльність місцевих мешканців протягом XIX і XX століть та цілковита байдужість сучасної місцевої і центральної влади до долі замку, на превеликий жаль, не сприяють збереженню історичної пам'ятки національного значення.

Не особливо щастило Чернелицькому замку також із зацікавленням науковців і краєзнавців його історією. Донедавна єдиним і не цілком достовірним описом покутської твердині залишалась коротенька інформація про неї, вміщена в праці львівського історика Олександра Чоловського «Zamki i twierdze na Rusi halickiej», виданій ще 1892 року. Протягом наступного століття з'явилося лише кілька коротеньких газетних дописів присвячених Чернелицькому замку, а сучасні краєзнавчі праці, путівники й туристично-краєзнавчі інтернет-портали фактично обмежуються повторенням інформації, вміщеної в праці О. Чоловського.

Перелічені вище чинники свідчать, що вже давно назріла потреба в дослідженні історії Чернелицького замку – однієї з найбільш значущих історичних пам'яток Покуття. Сподіваємося, що цю прога-

лину, принаймі частково, заповнять статті українських і польських авторів, вміщені в цьому випуску «Пам'яток України». Переконані, що наші публікації привернуть увагу всіх небайдужих до долі покутської твердині.

* * *

Ідея дослідження історії Чернелицького замку народилася в науковому середовищі Інституту історії Ягеллонського університету в Кракові 2011 року. Її з інтузіазмом підхопили архітектори зі Львова та Івано-Франківська й протягом короткого часу сформувалась українсько-польська дослідницька група, яка поставила собі за мету в усій повноті дослідити історію Чернелицького замку, графічно відтворити його оригінальний вигляд і детально задокументувати його сучасний стан.

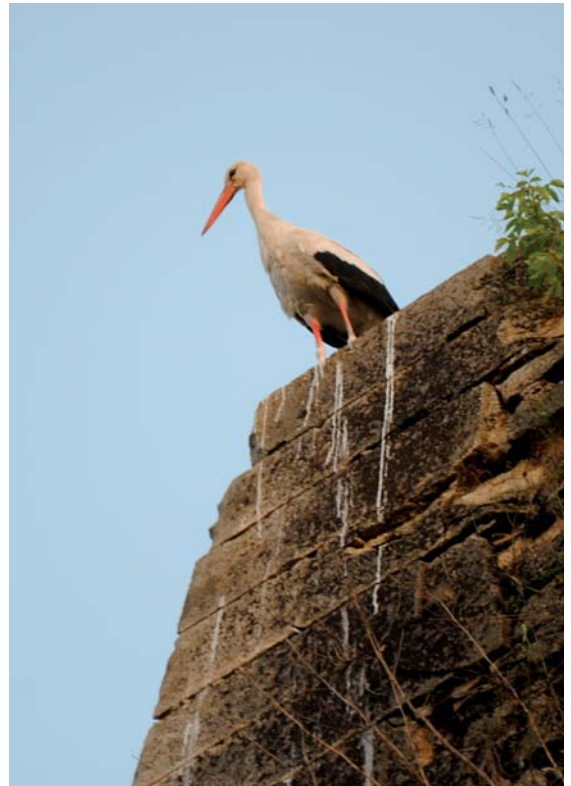
Дослідження Чернелицького замку українсько-польською науковою експедицією. Липень 2012 р.

Протягом 2011–2014 років зусилля українських і польських дослідників концентрувались на кількох основних напрямках. Першим із них був пошук архівних матеріалів, котрі могли б пролити світло на історію фортеці і її оригінальний вигляд. Матеріали до історії замку виявлено у кількох десятках польських і українських архівів, бібліотек, музеїв і приватних колекцій. Найважливіші й найцікавіші з них – інвентарні описи, майнові документи, креслення й результати обмірів, технічна документація, рисунки й фотографії – вдалося віднайти в таких інституціях: Центральний державний історичний архів у Львові, Державний архів Львівської області, Національний музей імені Андрея Шептицького у Львові, Національна наукова бібліотека імені Василя Стефаника (Львів); архів Інституту «Укрзахідпроектреставрація» у Львові й Івано-Франківську, Державний архів Івано-Франківської області, шкільний архів Чернелицької середньої школи; Національний архів в Кракові, Бібліотека Чарторийських та архів Ордену До-

мініканців у Кракові; Головний архів стародавніх актів, Архів нових актів, архів Інституту мистецтва Польської Академії Наук, архів Кафедри Польської Архітектури Університету «Варшавська Політехніка», фотоархів осередку «Карта» та фотоархів Національної бібліотеки у Варшаві; Національна бібліотека імені Оссолінських у Вроцлаві; архів Татранського туристичного товариства в Закопаному; родинні архіви й приватні колекції Тадеуша й Міхала Ценських, Олександра Кагляна, Зеновія Соколовського, Костя Присяжного, Андрія Котлярчука, Марії Макарук, Віталія Нагірного та ін. Іншим важливим напрямком діяльності наукового колективу були польові дослідження. Йдеться про дві наукові експедиції до Чернелиці в липні і серпні 2012 року, участь в яких узяли викладачі, аспіранти і студенти Національного технічного університету нафти і газу в Івано-Франківську та Інституту історії Ягеллонського університету в Кракові. Результатом їх стало виконання детальних обмірів Чернелицького замку й проведення опитування місцевих жителів з метою збору додаткової інформації про досліджуваний об'єкт.

Одночасно зі збором матеріалів до історії Чернелицького замку та його інвентаризацією, дослідницький колектив приготував до друку й опублікував низку наукових й науково-популярних статей про Чернелицю й замок. Вони з'явилися українською і польською мовами в таких періодичних виданнях як «Галичина: історично-краєз-

навчий часопис», «Вісник Прикарпатського університету», «Ямгорів», «Карпати», «Wiadomości Historyczne», «Студентські Історичні Зошити», «Kurier Galicyjski» та на інтернет-порталі «Zbruc».

* * *

На завершення цього стислого вступного слова хочу від імені авторського колективу висловити нашу щирю й глибоку подяку всім тим, хто в той чи інший спосіб допоміг нам в пошуку матеріалів про Чернелицький замок та в приготуванні до друку статей, розміщених у цьому числі. В першу чергу це Моніка Агопсовіч (Варшава, Польща), Ганна Білецька (Чернелиця), Христина Василів (Івано-Франківськ), Марек Войнар (Краків, Польща), Мирослав Волощук (Івано-Франківськ), Владислав Дирда (Краків, Польща), Юрій Довган (Івано-Франківськ), Оксана Дуфенюк (Івано-Франківськ), Олександр Каглян (Київ), Марія Косика (Чернелиця-Львів), Володимир Кудибін (Бельци, Молдавія), Марія Макарук (Чернелиця), Володимир Микитюк (Чернелиця), Галина Микитюк (Івано-Франківськ), о. Марек Мілавіцький (Краків, Польща), Микола, Олеся й Петро Нагірні (Чернелиця), Олена Нагірна (Хмелева), Ярослав Николович (Львів), Володимир Никифоруk (Городенка), Януш Пезда (Краків, Польща), Лариса Поліщук (Івано-Франківськ), Іванна Папа (Львів), Орест Посацький (Чернелиця-Долина), Мирослав Ровіцький (Львів-Івано-Франківськ), Олег

Рибчинський (Львів), Каміль Рушала (Краків, Польща), Христина Самуляк (Івано-Франківськ), о. Дмитро Стефанюк (Чернелиця), Віктор Стецюк (Чернелиця), Яцек Хачевський (Катовіце, Польща), Міхал Ценський (Згеж, Польща), Тадеуш Ценський (Краків, Польща), Барбара Чарторійська (Варшава, Польща), Адам Щупак (Краків-Варшава, Польща).

Окремі теплі слова подяки висловлюємо редакції часопису «Kurier Galicyjski», а також працівникам перелічених вище архівів і бібліотек, завдяки їхній допомозі вдалося не тільки виявити чимало цікавих і оригінальних документів, що відображають історію фортеці, а й віднайти свідків деяких з описуваних подій та нащадків колишніх власників Чернелицького замку.